יחוסו של דוד המלך*

השיעור מוקדש לעילוי נשמת
דוד עזרא בן אסתר ז"ל
תנצב"ה

הגיור של עם ישראל לפני מתן תורה

בני ישראל התגיירו לפי חלק מהשיטות, וכך מקבלים גרים גם כיום. התהליך הסופי הוא במתן תורה כפי שמצוין במקורות שלפנינו.

1. תלמוד בבלי מסכת כריתות דף ט עמוד א

רבי אומר: ככם - כאבותיכם, מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם, אף הם לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים.

2. רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יג

(א) בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית במילה וטבילה וקרבן. (ב) מילה היתה במצרים שנאמר וכל ערל לא יאכל בו, מל אותם משה רבינו שכולם ביטלו ברית מילה במצרים חוץ משבט לוי ועל זה נאמר ובריתך ינצורו.

(ג) וטבילה היתה במדבר קודם מתן תורה שנאמר וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם, וקרבן שנאמר וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ע"י כל ישראל הקריבום.

(ד) **וכן לדורות כשירצה העכו"ם להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן,** ואם נקבה היא טבילה וקרבן שנאמר ככם כגר, מה אתם במילה וטבילה והרצאת קרבן אף הגר לדורות במילה וטבילה והרצאת קרבן.

(ה) ...ובזמן הזה שאין שם קרבן צריך מילה וטבילה וכשיבנה בית המקדש יביא קרבן.

מדוע קוראים את מגילת רות בעצרת? להלן נראה את דברי ספר המנהיג:

3. ספר המנהיג הלכות סוכה

וכן בעצרת נהגו לומר רות, ושמעתי את הטעם לפי שכתוב בו, בתחילת קציר שעורים והוא זמן הקציר. ואני מצאתי טעם יפה, לפי שאבותינו לא קבלו את התורה ולא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים...והיא נתגיירה, כדכתי' כי אל אשר תלכי אלך...וכל ישראל נתגיירו בקבלת התורה, על כן יתכן לומר ספר רות בעצרת. אב"ן.

הגיור של רות המואביה

במקורות הבאים נראה כיצד התגיירה רות על פי הפסוקים ולפי מה שמובא בחז"ל:

4. רות פרק א, טז-יז

וַתֹּאמֶר רוּת אַל תִּפְגְּעִי בִי לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ כִּי אֶל אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי אָלִין **עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי:** בַּאֲשֶׁר תָּמוּתִי אָמוּת וְשָׁם אֶקָּבֵר כֹּה יַעֲשֶׂה יְקֹוָק לִי וְכֹה יֹסִיף כִּי הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֵךְ:

5. רות רבה (וילנא) פרשה ב סימן כב

כיון ששמעה נעמי כך התחילה סודרת לה הלכות גרים, אמרה לה בתי אין דרכן של בנות ישראל לילך לבתי תיאטראות ולבתי קרקסיאות שלהם, אמרה לה אל אשר תלכי אלך, אמרה לה בתי אין דרכן של ישראל לדור בבית שאין שם מזוזה, אמרה לה באשר תליני אלין, עמך עמי, אלו עונשין ואזהרות, ואלהיך אלהי, שאר מצות.

6. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף מז עמוד ב

ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה, אמרה לה: אסיר לן תחום שבת! באשר תלכי אלך. אסיר לן יחוד! באשר תליני אלין. מפקדינן שש מאות וי"ג מצות! עמך עמי. אסיר לן עבודת כוכבים! ואלהיך אלהי. ארבע מיתות נמסרו לב"ד! באשר תמותי אמות. ב' קברים נמסרו לב"ד! ושם אקבר. מיד, ותרא כי מתאמצת היא וגו'.

פעם הגיעו גויים למרן הרב מרדכי אליהו זיע"א ורצו להתגייר, מרן הרב שבנע אותם שלא בדאי להם כפי מה שכתוב פה בגמרא, ועדיף להם להסתפק בשבע מצוות בני נח וכו' והם השתכנעו בקלות ולא התגיירו לבסוף.

*מהלך זה מבוסס על פי שיעור ששמעתי מפי מו"ר הרב שמואל זעפרני זצ"ל בתאריך ב' סיון תשע"ה. תנצב"ה.

7. רות פרק א

(יח) **וַתֵּרֶא כִּי מִתְאַמֶּצֶת** הִיא לָלֶכֶת אִתָּהּ וַתֶּחְדַּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ׃

מהמילים "ותרא כי מתאמצת" למדנו שלא מקשים על הגר יותר מידי. יש גם הסבר רעיוני, מדוע כתוב על רות שהיא מתאמצת? כיון שקיבלה על עצמה עול תורה, תשש כוחה, כמו הסיפור עם ר' יוחנן וריש לקיש במקור הבא:

8. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פד עמוד א

יומא חד הוה קא סחי רבי יוחנן בירדנא, חזייה ריש לקיש ושוור לירדנא אבתריה, אמר ליה: חילך לאורייתא! - אמר ליה: שופרך לנשי! - אמר ליה: אי הדרת בך - יהיבנא לך אחותי, דשפירא מינאי. קביל עליה. בעי למיהדר לאתויי מאניה - ולא מצי הדר.

9. רש"י מסכת בבא מציעא דף פד עמוד א

חזייה ריש לקיש - שהיה לסטים. **שוור** - קפץ. **אמר ליה** - ר' יוחנן. **חילך לאורייתא** - כמה כוחך יפה לסבול עול תורה. **שופרך** - יופייך. **לנשי** - ראוי לנשים. **ולא מצי** - לקפוץ כבראשונה, דמשקבל עליו עול תורה תשש כוחו.

האם הגיור של רות תקף?

נחזור לגיור של רות. האם בכלל היה מותר לה להתגייר? הרי כתוב בתורה: "לא יבוא עמוני בקהל ה'", וכפי שנראה כבר כמה דורות אחר כך, בזמן דוד המלך שהוא צאצא של רות, היה דיון האם הגיור של רות תקף. תחילה נראה את יחסי דוד ושאול:

10. שמואל א פרק טז

(כא) וַיָּבֹא דָּוִד אֶל שָׁאוּל וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֶּאֱהָבֵהוּ מְאֹד וַיְהִי לוֹ נֹשֵׂא כֵלִים׃ (כב) וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל אֶל יִשַׁי לֵאמֹר יַעֲמָד נָא דָוִד לְפָנַי כִּי מָצָא חֵן בְּעֵינָי׃ (כג) וְהָיָה בִּהְיוֹת רוּחַ אֱלֹהִים אֶל שָׁאוּל וְלָקַח דָּוִד אֶת הַכִּנּוֹר וְנִגֵּן בְּיָדוֹ וְרָוַח לְשָׁאוּל וְטוֹב לוֹ וְסָרָה מֵעָלָיו רוּחַ הָרָעָה׃ פ

11. שמואל א פרק יז

(טו) וְדָוִד הֹלֵךְ וָשָׁב מֵעַל שָׁאוּל לִרְעוֹת אֶת צֹאן אָבִיו בֵּית לָחֶם׃....(נה) וְכִרְאוֹת שָׁאוּל אֶת דָּוִד יֹצֵא לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי אָמַר אֶל אַבְנֵר שַׂר הַצָּבָא בֶּן מִי זֶה הַנַּעַר אַבְנֵר וַיֹּאמֶר אַבְנֵר חֵי נַפְשְׁךָ הַמֶּלֶךְ אִם יָדָעְתִּי׃ (נו) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שְׁאַל אַתָּה בֶּן מִי זֶה הָעָלֶם׃ ס

הקושיה בפסוקים זועקת מאליה. איך שאול לא יודע מי זה דוד?! יש גמרא במסכת יבמות ששואלת בדיוק את השאלה הזו:

12. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף עו עמוד ב

וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי, ולא ידע ליה? והכתיב: ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כלים! אלא אאבוה קא משאיל. ואביו לא ידע ליה? והכתיב: והאיש בימי שאול זקן בא באנשים, ואמר רב ואיתימא רבי אבא: זה ישי אבי דוד, שנכנס באוכלוסא ויצא באוכלוסא! ה"ק שאול: אי מפרץ אתי, אי מזרח אתי? אי מפרץ אתי - מלכא הוי, שהמלך פורץ לעשות דרך ואין ממחין בידו, אי מזרח אתי - חשיבא בעלמא הוי. מ"ט אמר ליה שאל עליה? דכתיב: וילבש שאול את דוד מדיו - כמדתו, וכתיב ביה בשאול: משכמו ומעלה גבוה מכל העם.

א"ל דואג האדומי: עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו, שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו. מ"ט? דקאתי מרות המואביה. א"ל אבנר, תנינא: עמוני - ולא עמונית, מואבי - ולא מואבית. אלא מעתה, ממזר - ולא ממזרת! ממזר כתיב, מום זר. מצרי - ולא מצרית! שאני הכא, דמפרש טעמא דקרא: על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, דרכו של איש לקדם, ולא דרכה של אשה לקדם. היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים, ונשים לקראת נשים! אישתיק. מיד: ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם, התם קרי ליה נער, הכא קרי ליה עלם! הכי קא אמר ליה: הלכה נתעלמה ממך, צא ושאל בבית המדרש. שאל, אמרו ליה: עמוני - ולא עמונית, מואבי - ולא מואבית. אקשי להו דואג כל הני קושייתא, אישתיקו. בעי לאכרוזי עליה, מיד: ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש, וכתיב: יתר הישמעאלי! אמר רבא: מלמד, שחגר חרבו כישמעאל ואמר: כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב, כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי: עמוני - ולא עמונית, מואבי - ולא מואבית.

שימו לב! רצו להכריז כבר שדוד גוי, שהגיור של רות לא תקף עד שבא יתרא ולימד מפי שמואל הרמתי.

ובאמת הסיפור על יחוס של דוד המלך התחיל עוד קודם לכן במגילת רות. הגואל לא מוכן לגאול את השדה ולבסוף בועז גואל כפי שנראה במקורות הבאים:

13. רות פרק ד

(ו) וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לֹא אוּכַל לִגְאָל לִי פֶּן אַשְׁחִית אֶת נַחֲלָתִי גְּאַל לְךָ אַתָּה אֶת גְּאֻלָּתִי כִּי לֹא אוּכַל לִגְאֹל׃

14. רש"י רות פרק ד פסוק ו

- זרעי כמו (תהלים קכז) נחלת ה׳ בנים לתת פגם בזרעי שנאמר (דברים כג) לא יבא עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית׃

15. ילקוט שמעוני רות רמז תרו

אר״ש בר נחמני אלם היה בדברי תורה שאמר ראשונים לא מתו אלא בשביל שנטלו אותה אני אלך ואטלה לי שאני מערב פסול בבני, ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית׃

16. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ז עמוד ב

תנא׃ מנין לברכת חתנים בעשרה? שנאמר׃ ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה. ורבי אבהו אמר׃ מהכא׃ במקהלות ברכו אלהים ה׳ ממקור ישראל...ורבי אבהו, בהאי קרא דרב נחמן מאי דריש ביה? ההוא מיבעי ליה למידרש׃ עמוני - ולא עמונית, מואבי - ולא מואבית, דאי סלקא דעתך לברכה, לא סגיא דלאו זקנים? ואידך? אי סלקא דעתך למידרש, לא סגיא דלאו עשרה? אין, לפרסומי מילתא.

הסיפור עם הגואל שלא רצה לגאול את השדה ולהתחתן עם רות במבט ראשון לא מובן. מדוע הוא לא רוצה להתחתן עם רות? אין כאן השחתת נחלה, היא גיורת. ואם היא גויה כמו שהוא חשב – אז הוא בכלל לא חייב לשאת אותה!

הרב מבריסק מבאר ענין זה בדרך הבאה:

17. חידושי הגרי"ז הלוי סימן קצג[1]

וצריך עיון דאם טעה הגואל בעמוני ולא עמונית מדוע היה צריך לומר לו דאינו רואה לגאול משום שישחית את זרעו, ובפשטות יאמר לו דהוא אסור לבוא עליה ולישאנה, כיון דלא דריש עמוני ולא עמונית ואיסור לאו רכיב עליה....וצריך ביאור, חדא, מאי חידש עמשא בכך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, הא בראשונה כבר אמר להם אבנר תנינא עמוני ולא עמונית, ואעפ״כ הקשה לו עד שגם בקשו לאכרוזי שפסול הוא ומה הועיל בזה שכך מקובלני.

ועוד צריך ביאור הא איתא בכתובות ז׳ ב דמאי דכתיב ברות (ד׳ ב׳) ׳ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו׳, דלקח אותם בועז למידרש עמוני ולא עמונית וכו׳ וצריך עשרה לפרסומי מילתא, עיין שם ואם כן כבר בימי בועז נדרשה ונפסקה כבר ההלכה דעמוני ולא עמונית וכו׳, ואיך זה היה יכול דואג לפסלו ע״י שהקשה על הלכה זו, ומה הדיונים עוד בהלכה זו הא מקודם כבר פסוקה היתה שכך הוא.

והנראה דהנה ביתדין הגדול היה קובע ופוסק הלכה עפ״י ב׳ דרכים **א. ממה שנמסר בקבלה מהלכה למשה מסיני,** כמש״כ הרמב״ם בפ״א מממרים ה״ב **ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותם מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, מכל דבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש,** עכ״ל, והנפק״מ בזה דאם הלכה זו קבעו מדרש שבאחד מי״ג מדות יכול בית דין אחד לדרוש באופן אחר ולקבוע ההלכה באופן אחר כמ״ש שם בפ״ב ה״א בי״ד גדול שדרשו באחד מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם וכו׳, ועמד אחריהם בי״ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור הרי״ז סותר ודן כפי שנראה בעיניו וכו׳, ע״כ, **אבל כשההלכה קבוע עפ״י הלכה למשה מסיני, א״א לבית דין אחד לסתור ההלכה דהא הלכה מקובלת מהלכה למשה מסיני היא,** ע״ש בפ״א ה״ג דברי קבלה אין בהם מחלוקת לעולם עכ״ל.

לפי זה מתבאר היטב פרשה זו של ״דוד״ שדנו עליו אם כשר הוא, אחרי מה שמעידן עידנים פסק בועז כבר ההלכה ד״עמוני ולא עמונית״ במדרש באחד מי״ג מדות היה, ולזה יכול דואג לחלוק עתה דבית דין אחר היה ודרש הוא אחרת שמצא טעם לסתור ההלכה הפסוקה כפי כל סוגית הגמרא שהקשה על טעם המתירים ויכול לפסוק אחרת, כיון שנפסקה בי״ג מדות שהתורה נדרשת בהן כמש״כ, וכמו״כ מה שמביא בתחילה תנינא עמוני ולא עמונית היינו דלמדין כן מדרשא באחד מי״ג מדות הוא, אבל עמשא שאמר כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, היינו הלכה למשה מסיני, וכך מפורש בסמ״ג לאוין מצוה קיג ע״ש. ולזה אין יכולים לסתור ההלכה גם

[1] רבי יצחק זאב הלוי סולוביצ'יק (ידוע בשם 'הגרי"ז', או 'הרב מבריסק') נולד לאביו רבי חיים בשנת תרמ"ו (1886 למניינם), בעת שזה שימש כראש ישיבה בוולוז'ין. מגיל צעיר הוכר כעילוי. בשנת תרנ"ב (1892 למניינם) כשנסגרה ישיבת וולוז'ין עבר עם אביו לבריסק, ושם למד ולימד. לאחר פטירת אביו בשנת תרע"ח (1918) מונה למלא את מקומו כרבה של בריסק. בתקופת השואה הצליח לברוח עם כמה מילדיו, וכשהגיע לירושלים בשנת תש"א (1941) יסד בה את בית המדרש 'בריסק'. נלב"ע ט' תשרי תש"ך (1959).

אם ימצאו טעם אחר לסותרה כיון שהלכה מקובלת היא מהל״מ.

ועל פי זה מבואר היטב מה שאמר הגואל פן אשחית נחלתי, ולא אמר שאסור לו לישא כיון שטעה בעמוני ולא עמונית, דבאמת גם הגואל קיבל להלכה זו מבועז שעמוני ולא עמונית אלא שטען לבועז דאע״פ שאני יכול לישאנה דהא בשעה זו הדין כך, אבל זה רק מכח מדרש דא׳ מי״ג מידות ואם יבוא בי״ד אחד ויסתור הדין אזי אשחית את נחלתי דיפגמו זרעי דאז כבר יהיה הדין דעמוני וגם עמונית, אבל הוא טעה דהלכה מקובלת היא מהלכה למשה מסיני וא״א לסתור אותה, כמש״כ.

מגילת רות נכתבה להסיר לזות שפתים מעל דוד המלך:

18. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף יד עמוד ב

אמר רבי יוחנן: למה נקרא שמה רות? שיצא ממנה דוד שריוהו להקב״ה בשירות ותושבחות...שמואל כתב ספרו ושופטים ורות.

19. רות רבה (וילנא) פרשה ב סימן יד

א״ר זעירא מגלה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה ולא איסור ולא היתר ולמה נכתבה ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים.

20. שורש ישי לר׳ שלמה אלקבץ בהקדמה לרות

מגילת רות נכתבה להכשיר את דוד ולהראו שמואביה כשרה בקהל והוא פסק דין משמואל הנביא להסיר לזות שפתיים מעל דוד משיחנו.